

М. Ф. Будіянський, канд. психол. наук, доц.

Одеський національний університет,
кафедра загальної та соціальної психології,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ВЗАЄМОДІЯ І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК У СПІВПРАЦІ ОПЕРАТИВНИХ СЛУЖБ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ (ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Розглянуто важливу сферу діяльності в структурі органів внутрішніх справ. Визначаються певні організаційні та психологічні рекомендації, які можуть допомогти поєднати вищеназвані зусилля для досягнення єдиної мети у встановленні істини.

Ключові слова: слідчий, органи дізнання, оперативний працівник, взаємодія, кримінальні справи, психологічний клімат, формальні та неформальні відносини.

У літературі під взаємодією найчастіше прийнято розуміти узгоджену діяльність слідчого під час розслідування злочинів з органами дізнання, що передбачає раціональне поєднання процесуальних і оперативно-розшукових дій, які здійснюються кожним з них у відповідності зі своїми функціями і в межах, наданих їм законом повноважень.

Правовими підставами взаємодії слідчого з органами дізнання є ст.104, 114, 118 КПК України. Вони закріплюють і визначають порядок процесуальних відносин між слідчим і органами дізнання.

1. Процесуальні відносини між слідчим і органом дізнання виникають тільки у справі, з обов'язковим попереднім слідством.

2. Слідчий має право по справі, яку він розслідує, давати органу дізнання доручення і вказівки про проведення розшукових і слідчих дій та вимагати від органів дізнання співдії при провадженні окремих слідчих дій.

3. Доручення і вказівки слідчого органу дізнання обов'язкові для останнього.

Успішне розкриття і розслідування тяжких злочинів найчастіше — результат діяльності не одного слідчого (і не навіть не декількох слідчих), а цілого ко-

лективу співробітників, взаємодіючих з ним служб, у першу чергу оперуповноважених кримінального розшуку. Організаційно-тактичні форми їх взаємодії різні (сумісний виїзд на місце пригоди і проведення інших слідчих дій, сумісне або погоджене планування розслідування та ін.), і кожна з них має свої переваги щодо розслідування певного виду злочину. Проте є універсальна організаційна форма взаємодії, що застосовується під час розслідування будь-якого виду злочину і достатньо ефективна на кожному етапі провадження справи. Такою формою є груповий метод розслідування. Суть його в тому, що в розслідуванні одного злочину одночасно бере участь декілька слідчих і оперативних працівників, кожен з яких застосовує свої специфічні можливості і діє в межах своєї компетенції. Тут використовуються їх знання і спеціальні особливості, індивідуальні нахили, професійні навички, що допомагає правильному вирішенню питань, які виникають.

При груповому методі розслідування з'являється можливість маневрувати силами, що дозволяє вести розслідування за різними напрямками і в різних місцях, концентрувати зусилля групи на вузьких, вирішальних у певний момент ділянках. Це дає низку переваг, в тому числі мож-

ливість здійснити комплекс слідчих і оперативно-розшукових заходів, тактичних операцій в короткі строки, підвищуючи тим самим якість розслідування.

Проте при створенні слідчо-оперативних груп виникає багато труднощів як організаційного, так і процесуального плану: складно виділити належну кількість слідчих і оперативних працівників, звільнивши їх від інших обов'язків, забезпечити їх транспортом, місцем роботи, житлом, науково-технічними засобами, не відривати їх від роботи в групах до кінця розслідування справи.

Широкому впровадженню в практику групового методу розслідування в значною мірою перешкоджає відсутність його належної регламентації як в законі, так і у відомчих актах. Припускаючи груповий метод розслідування у випадку складності справи або її великого об'єму, ст.119 КПК України не вказує прямо на можливість розслідування однієї справи декількома слідчими в одній групі з оперативними працівниками (далі СОГ). Однак на практиці така взаємодія широко підтримується як в прокуратурі, так і в органах внутрішніх справ і СБУ. Це не випадково, оскільки організаційне роз'єднання слідчих і оперативних працівників, що ведуть одну справу, призводить до плінності у складі груп, непотрібного дублювання, тяганини під час виконання доручень. При об'єднанні їх в даній групі виникає низка переваг:

1. Значною мірою забезпечується склад членів як з числа слідчих, так і оперативних працівників. Умова ця вкрай необхідна під час розслідування складних справ, коли ознайомлення нового працівника з матеріалами розпочатого виробництва вимагає багато часу і сил.

2. Складаються реальні можливості для напрацювання більш узгоджених планів слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

3. Забезпечується більш диференційований підхід до письмового оформлення доручень і вказівок.

4. В умовах єдиного організаційного і процесуального керівництва максимально використовуються всі переваги групового методу розслідування.

5. Підвищується ефективність взаємодії, оскільки процесуальні і оперативно-розшукові заходи можуть виконуватися одночасно для вирішення єдиного завдання, а це, в свою чергу, дає можливість перетворити дані оперативного характеру в докази у кримінальній справі.

При груповому методі розслідування кримінальних справ кожен з етапів розслідування має свої організаційні особливості.

Доцільно, щоб у тих випадках, коли група створюється з моменту порушення кримінальної справи, її керівник спочатку не мав би самостійної ділянки (епізоду) розслідування, враховуючи майбутній обсяг організаційної роботи і найбільш гостру необхідність у тактичному маневруванні. На першому етапі, коли проводиться максимальна кількість допитів, корисно виділити "резервну групу" слідчих і оперативних працівників з тим, щоб вони негайно використовувались для здійснення певних заходів, необхідність в яких виникає у зв'язку з результатами того чи іншого допиту.

Розподіл роботи практично можливий в основному в двох варіантах:

1. Виконання окремих доручень керівника групи.

2. Виділення кожному з працівників самостійної ділянки роботи на певний період або до кінця розслідування. Принцип розслідування роботи за окремим дорученням найбільш доцільний в тих випадках, коли розслідується нескладна за характером, але трудомістка справа. Після виконання поставлених перед ними завдань члени групи передають матеріали керівникові і отримують від нього нові завдання. Але у більшості складних справ слід визнати раціональнішим такий розподіл, при якому кожен з працівників групи має самостійну ділянку розслідування. Тоді максимально виявляються ділові здібності і можливості кожного, а керівник групи менше завантажений чисто адміністративною роботою. При цьому доцільно розподілити роботу на окремі епізоди, версії.

На заключному етапі розслідування, коли основні сили групи використовув-

ються для ознайомлення учасників кримінального процесу з матеріалами кримінальної справи, роботу розподіляють у вигляді окремих доручень. Доцільно кожному із членів групи виділити певних осіб, яких він буде знайомити з усіма томами справи. Контакт, що виникає при цьому, знання особливостей звинувачення дозволяють провести цей захід у відносно короткі строки і без конфліктів.

У кожному колективі, що здійснює функції попереднього розслідування, існують формальні та неформальні відносини між співробітниками. Перші регулюються законом і іншими нормативними актами. Неформальні відносини співробітників обумовлені спільністю поглядів, звичок, особистими симпатіями й антипатіями, особливостями проведення вільного часу.

Ці відносини в процесі діяльності переплітаються між собою, здійснюючи істотний вплив на роботу. Стан психологічного клімату в колективі залежить від того, чи є гармонія між формальними і неформальними відносинами, чи підкорюються вони вирішенню завдань, які стоять перед колективом. Впливати на неформальні відносини можна і треба, враховуючи, що адміністративні заходи при цьому є, як правило, малоефективними.

Важливе значення для формування правильних взаємовідносин між членами слідчо-оперативної групи має служба етика, дотримання якої є однією з необхідних передумов високої працездатності СОГ.

Офіційний характер відповідної установи вимагає, щоб його співробітники, особливо в присутності сторонніх, були дуже коректні у спілкуванні один з одним. Називали колег слід по імені та по батькові, звертаючись до них на "Ви". Помилку товариша по роботі при проведенні тієї чи іншої слідчої дії, треба виправити, по можливості, не привертаючи уваги присутніх.

Самий факт сумісної роботи зближує людей, сприяє встановленню дружніх відносин. При цьому формуються спільні цінності і неписані норми, що утворюють своєрідну культуру колективу. Дуже

цінується допомога, яка надається колезі, особливо в критичних ситуаціях.

Своєрідним індикатором психологічних відносин у групі є можливість отримання потрібних порад. Слідча практика настільки складна, що інколи найдосвідченіший слідчий не в змозі самостійно прийняти правильне рішення. У таких випадках необхідні колективні обговорення. Їх результативність залежить від складу учасників і системи організації обговорення. Обговорення може відбуватися в формі "мозкової атаки", яка дозволяє "звільнити думки від пут".

При організації такого обговорення збирається декілька осіб, які можуть дати корисні поради. Хтось з них коротко пояснює ситуацію і ставить завдання. Потім коротко кожен учасник обговорення викладає свою думку, вносить певну пропозицію. Багатство думок, міркувань, фантазії — головне, що вимагається від присутніх. Всі висловлювання фіксуються для подальшої обробки. Ідеї класифікуються, встановлюються зв'язки між ними, з'ясовуються внесені пропозиції. Оцінюється можливий результат і ступінь ризику. Готуються варіанти рішень. Цей метод може допомагати розкрити злочин, коли розслідування зайшло у безвихідь.

Такі обговорення важливі в плані підвищення професійної майстерності слідчих. У процесі суперечок "народжуються" нові ідеї, що сприяють інтелектуальному зростанню учасників обговорення, посилюється згуртованість колективу. Прийняті рішення стають найбільш правильними.

Створенню сприятливого психологічного клімату не перешкоджають розбіжності і суперечки між членами СОГ. Більше того, вони часто йдуть на користь справі, дають корисну розрядку тим, хто сперечався. В той же час, як стверджують медики, довго стримуване напруження може стати причиною хворобливих розладів. Проте сперечатися треба за розумними правилами, інакше суперечки переходять у конфлікти. Неприпустимо переносити службові розбіжності на особисті стосунки, поспішати з узагальненнями. Тим більше на ті, що стосуються особистості опонента.

М. Ф. Будиянский

Одесский национальный университет,
кафедра общей и социальной психологии,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

**ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ И ВЗАИМОСВЯЗЬ В СОВМЕСТНОЙ РАБОТЕ
ОПЕРАТИВНЫХ СЛУЖБ И СЛЕДСТВЕННЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ
(ОРГАНИЗАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)**

РЕЗЮМЕ

Успех в расследовании преступлений зависит от соединения усилий работников оперативных и следственных подразделений. Этому способствует установление психологического климата и достижение формальных и неформальных отношений в составе таких групп.

Ключевые слова: следователь, органы дознания, оперативный работник, взаимодействие, психологический климат, формальные и неформальные отношения.